

KÖTÜ ŞARTLARDAKİ ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN YASAKLANMASI VE ORTADAN KALDIRILMASINA İLİŞKİN ACİL ÖNLEMLER HAKKINDA 182 SAYILI ILO SÖZLEŞMESİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMA HAYATI MEVZUATI

M. Bülent
ALPAR Kamu-İş
Uzmanı

I- GİRİŞ

Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO) nın 17 Haziran 1999 tarihinde yapılan 87. oturumunda "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında 182 Sayılı Sözleşme" yi kabul etmiştir.

Kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklandığını ve uzun vadeli çözümünün, sosyal gelişmeye ve özellikle yoksulluğun kaldırılmasına bağlı olduğu bilinmektedir.

Tüm dünyada yaygın bir şekilde kullanılan çocuk işgücü önemli sosyal problem olmaya devam etmektedir. Ulusal yasalar ve uluslar arası standartlar ihlal edilerek milyonlarca çocuk kötü şartlarda, onların fiziksel, ruhsal gelişmelerine zarar verecek şekilde çalıştırılmaktadırlar¹.

Genel olarak çocukların çalışmasının birinci nedeni ailelerinin onların gelirene ihtiyaç duymalarıdır. Çalışan çocukların büyük çoğunluğu toplumun en fakir kesiminde yaşamaktadırlar. Aileler hayatta kalabilmek için her bir bireyini kullanmak zorundadır. Bu nedenle çocukların çalışması zorunlu hale gelmektedir².

¹ Türkiye'de Çocuk İşgücü, TİSK Yayını, Ajans-Türk Matbaası, Yayın No : 138, Ankara, s. 19.

² BAŞTAYMAZ Tahir, Günümüzde Geleceğimizi Karartan Bir Problem : Çalışan Çocuklar, MERCEK, MESS yayını, İstanbul, Ekim 1998, s. 63.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO); yıllardan beri çocuk işçiliğinin yasaklanması, çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve nihai olarak çocuk işçiliğinin kaldırılması ile ilgili olarak bir çok sözleşme ve tavsiye kararını kabul etmiştir.

Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO) nın 17.06.1999 tarihinde kabul ettiği "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında 182 sayılı Sözleşme" Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 2001 yılında onaylanmış bulunmaktadır. T.B.M.M. nce 25.01.2001 tarihli ve 4623 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuş olup, Bakanlar Kurulunun ise 18.05.2001 tarih ve 2001/2528 sayılı kararıyla onaylanması karara bağlanmıştır.

Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanması karara bağlanan 182 sayılı ILO sözleşmesi 27.06.2001 tarih ve 24445 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu sözleşmeye göre, onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri almayı kabul etmiştir.

II- 182 SAYILI SÖZLEŞMENİN ÖZELLİKLERİ

Milletlerin çalışma hayatında ortaya çıkan ahenksizlikler çalışma şartlarının düzene sokulması ve istikrara kavuşturulması ihtiyacını doğurmaktadır³. 182 sayılı sözleşme, "Çocuk ve Gençlerin İstihdamı" kategorisine dahil bir sözleşmedir. Türkiye yıllardan beri çocuk işçi kullanımının ortadan kaldırılması amacıyla çeşitli sözleşmeler ve tavsiye kararları kabul etmiştir. 182 sayılı ILO sözleşmesinin amacı; bu sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri alır.

Sözleşme, toplam 16 maddeden ibaret olup; bunun 8 maddesi esasa ilişkin olup, kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Geri kalan maddeler ise ILO sözleşmelerinin hepsinde olduğu gibi yürürlüğe ilişkin hükümlerdir.

III- 182 SAYILI SÖZLEŞENİN GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER :

ILO'nun çocuk işçiliği ile ilgili iki temel sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlar istihdama kabulde asgari yaşa ilişkin 138 sayılı sözleşme ile kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin 182 sayılı sözleşmesidir.

3 TURAN Kamil, Milletlerarası Sendikal Hareketler, s. 146.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

Ülkelerin sosyo-ekonomik koşulları göz önüne alındığında kaynakların yetersizliği ve alt yapı eksikliği çocuk işçiliğinin çok kısa vadede sona erdirilmesinin zor olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun gerçekleşmesi pek çok ülkede sosyal ve ekonomik koşulların iyileşmesine bağlıdır. Bundan dolayı, ILO/IPEC önceliğini "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliği" nin önlenmesi olarak belirlemiştir⁴.

Bu sözleşmenin birinci maddesi, sözleşmenin amacı olan "Çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılması" ile ilgili olarak gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir. İkinci maddesinde ise, "Çocuk" teriminin kimlere uygulanacağı belirtilmektedir. Üçüncü maddesinde ise "kötü şartlardaki çocuk işçiliği" ifadesinin hangi durumları kapsadığını, a) fıkrası; çocukların alım-satımı, borç karşılığı veya askeri çatışmalarda kullanılması, b) fıkrası; çocuğun fahişelikte ve pornografik yayınlarda kullanılması, c) fıkrası ise uyuşturucu maddelerin üretiminde, d) fıkrasında çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işler, olarak belirtmiştir.

4. maddesi ise, ilgili işçi ve işveren kuruluşlarına danıştıktan sonra kötü koşullardaki iş türlerinin nerelerde bulunduğunu belirler.

5. maddede bu sözleşmenin hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alır.

6. madde ise, sözleşmeyi onaylayan her üye ülkeye çocuk işçiliğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması için programlar uygular.

7. maddesinin 1. fıkrası, her üye ülkeye bu sözleşme hükümlerinin etkin şekilde uygulanması ve yürütülmesini sağlayacak gerekli tüm tedbirleri alır.

2. fıkrası ise çocuk işçiliğinde eğitimin önemine dikkat çekerek, aşağıda yer alan tedbirleri alır;

a) Çocukların, kötü şartlarda yapılan çocuk işçiliğine katılmalarının engellenmesi,

b) Çocukların, sosyal uyum ve rehabilitasyonları için yardım sağlanması,

c) Çocuklara, ücretsiz temel eğitim veya mesleki eğitim sağlanması,

d) Riskli durumda olan çocukların belirlenmesi,

⁴ SAPANCALI Faruk, Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar, Çimento İşveren Dergisi, Cilt: 16, sayı: 14, Temmuz 2002, s. 24

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

e) Kız çocuklarının özel durumlarının dikkate alınarak değerlendirilmesi sağlanır.

3. fıkrası ise; sözleşme hükümlerini uygulamak için sorumlu olan yetkili makamı belirler.

8. maddede ise, ekonomik ve sosyal kalkınmanın ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile eğitimin desteklenmesini de kapsayacak şekilde uygun tedbirler alır.

İV- KÖTÜ ŞARTLARDAKİ ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN YASAKLANMASI VE ORTADAN KALDIRILMASI İLE İLGİLİ ÇALIŞMA HAYATINA İLİŞKİN MEVZUAT

Çocuk işçiliği ile ilgili çalışma hayatına ilişkin mevzuatı uluslar arası ve ulusal mevzuat olmak üzere 2 ana başlık altında inceleyeceğiz.

1- Uluslar arası Mevzuat:

A- Birleşmiş Milletler Antlaşması :

Birleşmiş Milletler Antlaşması amaçlar ve ilkeler başlıklı 1. bölümünün 3. maddesinde; "Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslar arası sorunların çözümünde ve ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirip özendirmede uluslar arası işbirliğini gerçekleştirmek" hükmüne yer vermiştir. Birleşmiş Milletlerin bu amacı en iyi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ifade edilmiştir.

B- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi :

10.12.1948 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" Türkiye tarafından 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı Kanunla onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca, 1948 yılında ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" nin 25. maddesinin 2. bedinde, çocuklara özel bakım ve yardım görme hakkı tanımlanmıştır. Buna göre, "Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar" demek suretiyle, Beyannamenin çocuk işçileri kötü şartlardan korumanın genel şartlarını sağladığı görülmektedir.

C- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi :

Çocuk haklarına ilişkin sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20.11.1989 tarihinde onaylanarak 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kamu-İş; C: 7, S: İ/2002

Türkiye, bu sözleşmeyi 14.09.1990 tarihinde imzalamış, 09.12.1994 tarihinde 17, 29 ve 30'uncu maddelerine Anayasa ve Lozan Antlaşması çerçevesinde çekince koyarak 4058 sayılı Kanunla kabul etmiştir. 27.01.1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu sözleşmenin 32. maddesinde, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkı üzerinde durulmuştur.

D- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol :

Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin belirli maddelerine açıklık getirerek daha iyi uygulanmasını sağlamak amacıyla ek bir protokol kabul etmiştir. Bu protokol 28.06.2002 tarih ve 24799 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe koymuştur.

Bu protokole göre, kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla; çocuk satışını, çocuk fahişeliğini ve çocuk pornografisini yasaklayacaktır.

B) AVRUPA SÖZLEŞMELERİ :

a) Avrupa Sosyal Şartı

18.10.1961 tarihinde Torino'da imzalanan 16.06.1989 tarihli ve 3581 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "Avrupa Sosyal Şartı" kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ve korunma hakkını "Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı" başlıklı 7. maddenin 10. bendinde sağlamıştır. Bu bent "Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmaları hakkını üstlenir" hükmüne yer vermiştir.

b) Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi :

Bu sözleşme; 25.01.1996 tarihinde Strasburg'da, 09.06.1999 tarihinde Türkiye'de imzalanmıştır. 18.01.2001 tarihli ve 4620 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" nin onaylanmasına ilişkin 2002/3910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 02.05.2002 tarih ve 24743 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin yasaklanması ile ilgili hak, I. Bölümün sözleşmenin uygulanma alanı ve amacı başlıklı 1. maddesinde sağlamıştır. Bu

madde, "18 yaşına gelmemiş çocukların çıkarları için, haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir akdi merci önündeki, kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini teminen kullanılmasını kolaylaştırmak amacını taşımaktadır. Hükmüne yer vermiştir.

C) ILO SÖZLEŞMELERİ :

a) Philadelphia Bildirisi:

İkinci Dünya Savaşı sırasında, ILO merkezini Kanada'nın Montreal şehrine taşımıştır. Philadelphia'da 1944 tarihinde yapılan Uluslar arası Çalışma Konferansı, ILO'nun savaştan sonra kendisini bekleyen sorunlara hazırlanmasını ve "Philadelphia Bildirisi" ismiyle anılan bir metinde hedef ve amaçlarının daha kesin olarak belirlenmesini sağlamıştır⁵.

b) Her nevi Maden Ocaklarında Yer altı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmamasına İlişkin 45 Sayılı ILO Sözleşmesi :

45 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansı'nın 21.06.1935 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye bu sözleşmeyi 23.06.1937 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Sözleşmenin 2. maddesi, kadın cinsinden hiçbir şahsın, yaşı ne olursa olsun maden ocaklarında yer altı işlerinde çalıştırılmayacağını öngörmektedir.

c) Çocukların ve Gençlerin Sanayide İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabi Tutulmalarına İlişkin 77 Sayılı ILO Sözleşmesi (Sanayi)

77 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansı'nın 09.10.1946 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye bu sözleşmeyi 15.08.1984 tarihinde yürürlüğü koymuştur.

Sözleşme, sanayi ile ilgili işlerde, çocuklar ile ilgili işlerde, çocuklar ve 18 yaşından aşağı olan gençler, ancak çalıştırılacakları işe elverişli oldukları esaslı bir sağlık muayenesi sonucunda kabul edildiği takdirde, sınıai bir müessese tarafından işe alınabileceğini belirtmektedir.

d) Gençlerin Sağlık Muayenesine İlişkin 78 Sayılı ILO Sözleşmesi (Sanayi Dışı)

⁵ Uluslar arası Çalışma İlkeleri, ILO Yayını, Ankara 1993, s. 6.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

78 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 09.10.1946 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, 29.12.1950 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

Sözleşme, kamu ve özel kesimde sanayi dışı işlerde çalıştırılacak çocuklar ile genç işçilerin sağlık muayenelerini hükme bağlamaktadır⁶.

Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamıştır.

e) Gençlerin Gece Çalışmasına İlişkin 79 Sayılı ILO Sözleşmesi (Sanayi Dışı)

79 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 09.10.1946 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, 29.12.1950 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

Sözleşme, sanayi dışı işlerde çalıştırılacak çocuk ve gençler ile ilgili hükümler getirmektedir. Buna göre akşam saat 20.00 ile sabah saat 08.00 arasında 14 yaşından küçüklerin gece işlerinde çalıştırılmaları yasaklanmaktadır⁷.

Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamıştır.

f) Gençlerin Gece Çalışmasına İlişkin 90 sayılı ILO Sözleşmesi (Sanayi)

90 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansı'nın 10.07.1948 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, 12.06.1951 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

Sözleşme, sanayi kesimini kapsamaktadır. 18 yaşın altındaki kişiler için gece işi yasaklanmaktadır. Burada "gece" terimi aşağıdaki koşullarla en az kesintisiz 12 saati ifade etmektedir.

-16 yaşın altındakiler için bu süre 22.00 - 06.00 arasını,

- Yaşları 16 - 18 arası olanlar için bu süre 22.00 ile 07.00 arasında kesintisiz en az yedi saatlik bir süreyi,

Kapsayacaktır.

⁶ Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO), Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler, Demircioğlu Matbaası, Türk-İş Yayını No : 137, Ankara, s. 250

⁷ Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO), a.g.e., s. 250

Kamu-İş; C: 7, S: İ/2002

Kabul edilebilir bağımsızlıkların koşulları (örneğin çıraklık, mesleki eğitim, iklim, olağanüstü hal gibi) sözleşme tarafından düzenlenmiştir. Sözleşme bir denetim sistemi öngörmektedir⁸.

Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamıştır.

g) İşçilerin İyonizan Radyasyonlara Karşı Korunmasına İlişkin 115 sayılı ILO Sözleşmesi,

115 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansı'nın 22.06.1960 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye bu sözleşmeyi 25.07.1968 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Sözleşme, sanayi kesimi işlerle ilgili olarak 7. maddesinin 1. bendinde, doğrudan doğruya radyasyon işlerinde çalışan ve :

a) fıkrasında, 18 ve daha yukarı yaşta,

b) fıkrasında, 18 yaşından küçük olan işçiler için uygun seviyelerin tespit edilmesini,

2. bendinde ise 16 yaşından küçük olan hiçbir işçinin iyonizan radyasyonlara sebep olan işlerde çalıştırılmamasını,

Hüküm altına almıştır.

h) Gençlerin Sağlık Muayenesine İlişkin 124 Sayılı ILO Sözleşmesi :

124 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 23.06.1965 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiştir.

Sözleşme, yer altı işlerinde çalıştırılacak 21 yaşından küçüklerin her yıl asgari bir kez sağlık muayenelerinden geçirilmelerini ve bu muayenelerin periyodik aralıklarla tekrarlanmasını hükme bağlanmaktadır.

Türkiye bu sözleşmeyi onaylamamıştır.

I) Tek İşçinin Taşıyabileceği Yükün Azami Ağırlığına İlişkin 127 Sayılı ILO Sözleşmesi :

8 Çalışma Yaşamının Uluslar arası Kuralları, Uluslar arası Çalışma Bürosu ve Türk-İş, Demircioğlu Matbaası, Ankara, 1989, s. 94.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

127 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 28.06.1967 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye ise bu sözleşmeyi 14.11.1974 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Sözleşmenin 1. maddesinin c) fıkrasında "genç işçi" deyimini, 18 yaşından küçük bir işçiyi ifade eder, şeklinde tanımlamıştır.

7. maddesinin; 2. bendinde ise, kadınlar ve genç işçiler yüklerin bedenlen taşınmasında kullanıldıkları zaman, bu yüklerin azami ağırlığı, erkek işçiler için kabul edilen ağırlıktan bariz bir ölçüde az olmasını öngörmektedir.

j) İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 sayılı ILO Sözleşmesi :

138 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 26.06.1973 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye ise bu sözleşmeyi 21.06.1998 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Sözleşmenin, 1. maddesinin 3. bendinde çocuklar için, asgari yaş sınırı, "zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacağını" belirlemektedir. 4. bendinde ise, az gelişmiş bir ülkede asgari yaşın başlangıçta 14 yaş olarak belirlenebileceğini" hüküm altına almıştır.

k) İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yerine İlişkin 142 sayılı ILO Sözleşmesi:

142 sayılı sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 23.06.1975 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye ise bu sözleşmeyi 25.02.1993 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Sözleşmenin, 3. maddesinin 1. bendinde çocuklara mesleki eğitim vermek için, "her üye, tüm sakat ve özürülüler için hazırlanacak özel programlarda dahil olmak üzere, tüm çocuklara,... kapsamlı enformasyon sağlamak ve mümkün olan en geniş rehberlik amacıyla, istihdama ilişkin sürekli bilgi temini dahil, mesleki rehberlik sistemlerinin tedricen yaygınlaştırılmasını" öngörmektedir.

l) Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Hakkında 182 sayılı ILO Sözleşmesi;

182 sayılı Sözleşme, Uluslar arası Çalışma Konferansının 17.06.1999 tarihinde yaptığı toplantısında kabul edilmiş olup, Türkiye ise bu sözleşmeyi 27.06.2001 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

2- Ulusal Mevzuat:

A) Kanuni Kaynaklar:

a)Anayasa :

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 50. maddesinde "Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" denilmektedir.

Bu hükümden anlaşılacağı üzere, Anayasanın 50. maddesi, çocuk ve gençlerin korunması konusunu Anayasa ile güvence altına almıştır. Bu konuda mevzuatımızı yönlendirici nitelikteki en önemli temel hukuk kuralı Anayasamızdır.

b) 1475 Sayılı İş Kanunu :

1475 sayılı İş Kanunumuzun; "Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı" başlıklı 67. maddesi "15 yaşından aşağı çocukların çalıştırılmaları yasaktır. Ancak çocukların sağlık ve gelişmelerine, okul veya mesleki eğitim ve mesleğe yönelme programlarına devamlarına yahut öğrenimden faydalanma kabiliyetlerine zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmaları mümkündür. Okula gidenlerin iş saatleri, okul saatlerine engel olmayacak şekilde düzenlenir ve ders saati 7,5 saatlik çalışma süresinin içinde sayılır" hükmünü getirmiştir. 68. madde ise, "Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yeraltında veya sualtında çalışılacak işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılmaları yasaktır" hükmü ile 18 yaşın altındaki çocukları korumuştur. 78. maddesi, "16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz. Hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağı, kadınlarla veya 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş çocukların hangi çeşit ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecekleri Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğünde gösterilir" hükmüne amirdir. İzin konusunda ise, 49. madde, "18 ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izin 18 günden az olamaz. Bu süreler toplu iş sözleşmeleri ve hizmet akitleri ile artırılabilir. Yıllık ücretli izin hakkından vazgeçilemez" maddesi ile çocukları korumaktadır. Sağlık muayeneleri ile ilgili olarak 80. maddede, 13 yaşından 18 yaşına kadar (18 dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce işyeri hekiminin, işçi sağlığı dispanserleri, bunların bulunmadığı yerlerde sırası ile en yakın SSK, sağlık ocağı, hükümet veya belediye tabiplerine muayene ettirilerek işin niteliği ve şartlarına göre vücut yapılarının dayanıklı olduğunun raporla belirtilmesi..." yer almaktadır. 69. madde, "Sanayie ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kadınları

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

gece çalıştırılmaları esas itibarıyla yasaktır" hükmü ile çocukları gece çalışmasından istisna kılmıştır.

c) 818 sayılı Borçlar Kanunu :

Borçlar Kanununun 318. maddesi "Küçükler veya mahcurlar ile yapılan çıraklık mukaveleleri tahriri yapılmış ve usta ve velayeti haiz kimse yahut sulh hakiminin muvafakatıyla vasi tarafından imza edilmiş olmadıkça, muteber değildir. Mukavele yapılacak işin ve çıraklığın nevi ve müddetine ve günde çalışılacak saatlere ve iâşe yahut diğer yapılacak ve verilecek şeylere ve kezalik tecrübe zamanına dair muktazi şartları ihtiva etmek lazımdır" hükmü ile çocukları anlaşma şartlarının genel çerçevesi içerisinde korumaktadır.

330. maddesinin 3. bendi ise "çırağa, kaideten ne geceleri, ne de Pazar günleri iş verilemez" hükmü ile çocukların ne zaman çalıştırılabileceğini öngörmektedir.

f) 2821 sayılı Sendikalar Kanunu :

2821 sayılı Kanunumuzun, "Sendika Üyeliği Şartları" başlıklı 20. maddesinin 1. bendi "On altı yaşını doldurmuş olup da bu kanuna göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilirler. On altı yaşını doldurmamış olanların üyeliği kanuni temsilcilerinin yazılı iznine bağlıdır" hükmü ile çocuklara yaş yükümlülüğü getirerek korumaktadır.

g) 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu :

Kanunun 60. maddesinin g) fıkrasında "18 yaşından önce malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tabi olanların sigortalılık süresi, 18 yaşını doldurdukları tarihte başlamış kabul edilir. Ancak, bu tarihten önceki süreler için malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primleri, prim ödeme gün sayılarının hesabına dahil edilir" hükmü ile 18 yaşın altında geçen süreleri emekliliğindeki sürelerle dahil ederek korumaktadır.

h) 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu :

Kanunun 9. maddesi "ilkokulu bitirmiş olanlar, bir mesleğe hazırlık amacı ile çıraklık dönemine kadar işyerlerinde aday çırak olarak eğitilirler" diyerek bir mesleğe hazırlık dönemini düzenlemektedir. 10. maddesi "13 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak" hükmü ile çırak olunabilecek yaşları belirlemektedir. 26. maddesi ise, "Aday çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencilere işletmelerce her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin verilir" diyerek, çocuklara tatil hakkını tanıyarak dinlenmesini sağlamaktadır.

Kamu-İş; C 7, S; 1/2002

I) 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu :

173. maddesi "12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak istihdamı memnudur. 12 yaş ile 16 yaş arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz" hükmü ile 176. maddede "Mahalli belediyelerince bar; kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından aşağı çocukların istihdamı men olunur" hükmü yer almaktadır.

j) 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyeti Kanunu :

Kanununun 12. maddesinin 2. bendinde "21 yaşından küçük yaştaki kadın ve erkekler hiçbir suretle bu yerlerde çalıştırılmazlar. Bar, kafeşantan ve meyhanelere, yanlarında veli ve vasileri olsa bile, 18 yaşından küçüklerin girmesini polis men eder" hükmü yer almaktadır.

k) 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu :

Kanununun 59. maddesi "İlköğretim çağına olup ta mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel işyerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar" bu dönemi asıl olarak eğitim yapılarak değerlendirecek dönem olarak öngörmektedir.

B) DİĞER KAYNAKLAR

a) Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü :

09.04.1973 tarih ve 14502 sayılı resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu tüzüğe göre, 16 yaşını doldurmamış çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz. Hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağı, kadınlarla 16 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını bitirmemiş çocukların hangi çeşit ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabilecekleri tüzükte gösterilmiştir.

b) Haftalık İş Günlerine Bölünemeyen Çalışma süreleri Tüzüğü :

17.03.1973 tarih ve 14479 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu tüzüğe göre; kapsama giren işlerde, "15 yaşını doldurmamış çocuklar günde 7,5 saatten çok çalıştırılmaz" hükmü ile çocukları korumaktadır.

c) Fazla Çalışma Tüzüğü :

27.03.1973 tarih ve 14497 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu tüzüğün 4. maddesine göre; "15 yaşından aşağı kız ve erkek çocuklara fazla çalışma yaptırılmayacağı" düzenlemiştir.

Kamu-İş; C: 7, S: 1/2002

d) İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü :

11.01.1974 tarih ve 14765 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu tüzüğün 49. maddesine göre; "Bekar işçilere özgü binalarda kadınlarla 18 yaşından küçük çocuklar, erkeklerle ilişkisi olmayan ayrı ayrı özel kısımlarda yatırılacaktır" demek suretiyle çocukların güvenli bir şekilde barınmasını sağlamaktadır. Aynı tüzüğün 56. maddesi ise "Erkek ve kadın işçilerle 18 yaşından aşağı çocuk işçilerin yıkanma günü ve saatleri, ayrı ayrı düzenlenecektir" hükmü, çocuk işçilere hem sağlıkları hem de güvenlikleri açısından bir disiplin getirmektedir.

e) İşyeri Hekimlerinin Çalışma Şartları ile Görev ve Yetkileri Hakkında Yönetmelik :

04.07.1980 tarih ve 17037 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu yönetmeliğin 4. maddesine göre; "18 yaşından aşağı gençlere özel bir ilgi ve ihtimam sağlanması işyeri hekiminin tıbbi görevleri arasındadır" hükmü ile tıbbi açıdan koruma sağlanmasını gerekli kılmıştır.

f) Gemi Adamları Yönetmeliği :

06.09.1989 tarih ve 20274 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren bu yönetmeliğin 18. ve 19. maddelerinde; "Miçoluk ve silicilik için ilkokulu bitirmiş ve 16 yaşını doldurmuş olmak" hükmü ile çocuk işçilere koruma getirmiştir.

SONUÇ:

Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO); yıllardan beri çocuk işçiliğinin yasaklanması, çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve nihai olarak çocuk işçiliğinin kaldırılması ile ilgili olarak bir çok sözleşme ve tavsiye kararını kabul etmiştir.

ILO çalışan çocuklar konusunda, iki alanda çocukları koruma altına almıştır. Bunlardan birincisi; çocukların tehlikeli iş veya istihdama karşı korunması, ikincisi ise 12 - 13 yaşından küçük çocuklar ile kız çocuklarının korunmasıdır.

Ülkemiz iç hukukunda çocuk işçilik konusunda önemli koruyucu tedbirler mevcuttur. Ancak, çalışma hayatının hukuki boyutu düzenlenirken ekonomik boyutu gözardı edilmiştir. Bu çerçevede 182 sayılı sözleşmenin onaylanması Türk çalışma hayatı açısından çalışan çocuklara toplum içinde özel haklar tanıyan ve koruyucu hükümleri bulunan bir sözleşmedir.

Kamu-İş; C; 7, S: İ/2002

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BAŞTAYMAZ Tahir, Günümüzde Geleceğimizi karartan Bir Problem : Çalışan Çocuklar, MERCEK, MESS Yayını, İSTANBUL, 1998
- ÇALIŞMA YAŞAMININ ULUSLAR ARASI KURALLARI, ULUSLAR ARASI ÇALIŞMA BÜROSU ve TÜRK-İŞ, Demircioğlu Matbaası, ANKARA, 1989
- SAPANCALI Faruk, Küreselleşme Bağlamında Çocuk İstihdamı ve Önlenmesine Yönelik Çabalar, Çimento İşveren Dergisi, Cilt: 16, Sayı : 4, Temmuz 2002
- TURAN Kamii, Milletlerarası Sendikal Hareketler, A.İ.T.İ.A yayını, ANKARA, 1979
- TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞGÜCÜ, TİSK Yayını, Ajans-Türk Matbaası, Yayın No : 138 Ankara, 1994
- ULUSLAR ARASI ÇALIŞMA İLKELERİ, ILO Yayını, ANKARA, 1993
- ULUSLAR ARASI ÇALIŞMA TEŞKİLATI (ILO), Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler, Demircioğlu Matbaası, Türk-İş Yayını No : 137, ANKARA, 1980.